

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α' ΤΑ ΠΡΟΗΓΗΘΕΝΤΑ

1. Η ΑΡΧΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΩΝ

Προκειμένου να γίνει αντιληπτή η ατμόσφαιρα του 1982 είναι αναγκαία μία βραχεία αναδρομή στην ιστορία της ανωτάτης εκπαίδευσης στη νεώτερη Ελλάδα.

Από τα πρώτα έτη μετά την ίδρυση του νεωτέρου Ελληνικού Κράτους, το Πανεπιστήμιο απετέλεσε βασικό κοινωνικό θεσμό. Εκλυδωνίζετο από την τρικυμιώδη ζωή του Έθνους, επηρεάζετο από τις εκάστοτε συνθήκες και μετείχε ενεργώς στη διαμόρφωση της Ελληνικής κοινωνίας.

Το γεγονός, ότι εμδρφώνε την ολιγάριθμο παλαιότερα “ιθύνουσα” τάξι, εδημιούργησε εις ορισμένους την εντύπωσι, ότι “εχρησιμοποιείτο” διά να αναπαράγη την κρατούσα μερίδα της κοινωνικής ιεραρχίας. Υπεστηρίχθη δηλαδή, ότι η κυρίαρχος κοινωνική τάξις ήλεγχε δια του Πανεπιστημίου τις κοινωνικοπολιτικές τάσεις των εκπαιδευομένων και μέσω τούτων του Ελληνικού λαού, αναπαράγουσα έτσι το καθεστώς.

Διερωτάται όμως ο αντικειμενικός παρατηρητής, αν η όποια αναπαραγωγή του συστήματος ωφείλετο στη “συνωμοτική” προσπάθεια όλων των διδασκόντων ή αν αυτομάτως συνετελείτο η μεταβίβασης της καθεστηκυίας νοοτροπίας, βαθμιαίως εξελισσομένης, εις το πλαίσιο της δομής και της κοινωνικής διαρθρώσεως της κάθε εποχής.

Έτσι οι πρώτες μετά την ίδρυση του Πανεπιστημίου δεκαετίες εδονύντο από τα πρόσφατα και τα συνεχιζόμενα γεγονότα της απελευθερώσεως από τον ξένο ξυγό. Οι σωζόμενοι λόγοι των πρυτάνεων της περιόδου εκείνης συνεχώς αναφέρονται εις τον αγώνα της ελευθερίας και εις την οφειλομένη ευγνωμοσύνη προς τους αγωνισθέντας και θυσιασθέντας υπέρ ταύτης.

Το 1849 ο πρώτος σωζόμενος πρυτανικός λόγος του Γ.Α. Μαυροκορδάτου περιλαμβάνει τις φράσεις: “Πολίται του Πανεπιστημίου,

μακαρίσατε την εποχήν καθ' ήν εγενήθητε. Ασπάσασθε τα οστά των υπέρ της φίλης ημών πατρίδος πεσόντων ... η προ υμών νεολαία εις δούλην την Ελλάδα εξεπαιδεύετο... εδιδάσκετο λαθραίως εν υπογείοις και εν οπαίς της γης, τον τύρανον διαφεύγουσα...”.

Σημειωτέον, ότι μεταξύ των κάτω των χιλίων φοιτητών του μοναδικού Ελληνικού Πανεπιστημίου της εποχής, το ήμισυ περίπου προήρχετο “εκ της ελευθέρας και το ήμισυ εκ της δούλης Ελλάδος”. Η κυρία επομένως σκέψις και η προσοχή των διδασκόντων και διδασκομένων και από τα πρόσφατα ακόμη γεγονότα και από την παρουσία των τέκνων της υποδούλου Ελλάδος, εστρέφετο προς το υπέρτατο αγαθό της ελευθερίας.

Άλλος βασικός στόχος της εποχής ήτο η διαμόρφωσις μιας “καθαράς” Ελληνικής γλώσσης, ουσιαστικού στοιχείου δια την δικαιολόγησι της υπάρξεως ενός ανεξαρτήτου κράτους. Η ομιλουμένη τότε υπό των Ελλήνων γλώσσα περιείχε πολλά ξενόγλωσσα στοιχεία, υπολείμματα της συνοικήσεως με άλλους λαούς – Τούρκους, Αλβανούς κ.ά. – ή των εμπορικών ή εργασιακών σχέσεων προς άλλους λαούς – Ιταλούς, Γάλλους, Αραβες κλπ. Την προσπάθεια εξελληνισμού των όρων και της καθάρσεως της γλώσσης ανέλαβε κυρίως το Πανεπιστήμιο. Ανεξαρτήτως των συνεπειών της επακολουθησάσης και μέχρι των χρόνων μας διγλωσσίας, το εγχείρημα είχε ως αποτέλεσμα να εμπλουτισθή και η ομιλουμένη γλώσσα με Ελληνικά στοιχεία και να απαλλαγή πολλών ξένων.

Συζήτησις περί της διοικήσεως, διαρθρώσεως και εκπαιδευτικής διαδικασίας δεν εγένετο κατά κανόνα, εν όψει των άλλων προβλημάτων, των σχετιζομένων προς αυτήν ταύτην την ύπαρξιν του Πανεπιστημίου και του Έθνους.

Κατά την περίοδο αυτή και μέχρι του πρώτου παγκοσμίου πολέμου η πολιτική δραστηριότης εις το Πανεπιστήμιο περιωδίζετο εις εκδηλώσεις υποστηρίξεως μάλλον συντηρητικών – εν σχέσει προς τις σημερινές – ή πατριωτικών τάσεων. Έτσι αναφέρεται το 1863 η συγκρότησις στρατιωτικής μονάδος 600 Καθηγητών και φοιτητών, της ονομασθείσης ακαδημαϊκής φάλαγγος, η οποία εμερίμνησε δια την τήρησι της τάξεως εις την Αθήνα επί εξάμηνον.

Γνωστές είναι επίσης οι φοιτητικές εκδηλώσεις υπέρ της διατηρήσεως της καθαρευούσης, κατά τα λεγόμενα “Ευαγγελικά”.

Γενικώς, εις τα πλαίσια μιας κοινωνίας οικονομικώς εξαθλιωμένης, όπου η πενία ή ακόμη και η πείνα ήτο το καθημερινό φάσμα μεγάλου μέρους του πληθυσμού, οι πτωχοί κατά κανόνα φοιτηταί του Πανεπιστημίου είχον ως μοναδικό στόχο την απόκτησι του διπλώμα-

τος το ταχύτερο δυνατό, ώστε να αρχίσουν να εργάζονται και να “ανακουφίσουν” τις οικογένειές των. Η επιδίωξις αυτή, η γενική ατμόσφαιρα και ο βαθύς σεβασμός προς τους διδασκάλους ολίγα άφηναν περιθώρια για οιεσδήποτε άλλου είδους ανησυχίες.

II. 1920-1950

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από τη μεγάλη αύξησι του αριθμού των φοιτητών. Δι' αποφάσεων του Υπουργείου Παιδείας επεβάλλοντο κατά καιρούς τερατώδεις αυξήσεις του αριθμού των φοιτητών χωρίς καμμία παράλληλο του προσωπικού, της υποδομής ή των πιστώσεων, εις βάρος προφανώς του επιπέδου της εκπαίδευσεως.

Οι επάλληλες πολεμικές φάσεις, οι μετακινήσεις πληθυσμών, τα κύματα των εσωτερικών μεταναστεύσεων εδικαιολόγουν (;) χαριστικές νομοθετικές παρεμβάσεις προς την κατεύθυνσι του πολλαπλασιασμού των εγγραφομένων αλλά και της ευχερεστέρας αποφοιτήσεώς των. Έτσι, οι απόμαχοι των διαφόρων πολέμων, οι απόφοιτοι των ουσιαστικώς μη λειτουργησάντων γυμνασίων επί γερμανικής κατοχής κ.ά. ενεγράφοντο άνευ εισαγωγικών εξετάσεων ή άλλου τινός περιορισμού και η φοίτησις καθίστατο εν τη πράξει προαιρετική. Εις ωρισμένες περιπτώσεις, πτυχιακές εξετάσεις επετρέποντο 6 μήνες μετά την ... αναδρομική εγγραφή. Είναι αυτονόητο ποία ψυχολογική επίδρασι είναι δυνατόν να ασκήσουν τέτοιου είδους διευκολύνσεις επί των εξεταζομένων αλλά και επί των εξεταστών ως προς τη δοκιμασία αξιολογήσεως.

Οι λόγοι αυτής της επιδρομής κατά της παιδείας είναι περίεργοι. Το Κράτος, υπό την πίεσι δεινών συνθηκών, εν μέσω πολυετών πολέμων και Εθνικών θριάμβων ή καταστροφών, εμοίραζε φοιτητική ιδιότητα και διπλώματα πανεπιστημιακά, ωσάν κατ' αυτόν τον τρόπο να απεξημίωνε το λαό για τις κακουχίες του και την προσφορά του εις τους Εθνικούς αγώνες. Εις τα πλαίσια της γενικής ηθικής χαλαρώσεως, ιδίως μετά Εθνικές καταστροφές, η Πολιτεία επεξέτεινε την ανέξιδο ρουσφετολογία εις χώρους, όπου θα έπρεπε κατ' εξοχήν να ισχύη η αξιοκρατία.

Δευτέρα αιτία ανωμαλίας κατά την ιδία περίοδο απετέλεσαν οι παρεμβάσεις της Πολιτείας εις την επιλογή του διδακτικού προσωπικού. Νομοθετικές τροποποιήσεις προς ώφελος ή ζημίαν διαφόρων υποψηφίων, υπουργικές αποφάσεις και ευθείες πιέσεις δεν ήσαν ασυνήθεις. Καθηγηταί απελύνοντο κατά καιρούς και επαναδιορίζοντο λόγω

των πολιτικών των φρονημάτων, ιδίως κατά τις περιόδους εντόνων πολιτικών συγκρούσεων. Ανεκδοτολογικώς αναφέρονται ολίγα παραδείγματα: Το 1910 το Υπουργικό Συμβούλιο απέλυσε 21 εκ των 58 Καθηγητών του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το 1922 απελύθη διά πολιτικούς λόγους ο διάσημος χειρουργός Μ. Γερουλάνος. Αργότερα η Κυβέρνηση μετεκάλεσε χωρίς εκλογή εκ Γερμανίας τους Καθηγητάς Ιωακείμογλου και Καραθεοδωρή. Το 1935 διορίσθησαν δια διατάγματος χωρίς εκλογή οι Καθηγηταί Ν. Λούρος, Κ. Χωρέμης και Π. Κόκαλης και εν συνεχείᾳ άλλοι 60 έκτακτοι Καθηγηταί.

Επί δικτατορίας Μεταξά ιδρύθη περιέργου περιεχομένου έδρα υπό τον τίτλο “Υδροθεραπευτική και Κλιματολογία” δια να την καταλάβη στενός συγγενής του δικτάτορος. Επί κατοχικών Κυβερνήσεων οι παρεμβάσεις επανελαμβάνοντο, διορίζομένων άνευ εκλογής εκτάκτων Καθηγητών.

Παρά τα επί μέρους αυτά γεγονότα και άλλα παρόμοια, η συναίσθησης της ευθύνης και του συμφέροντος των Σχολών συνετέλει κατά κανόνα εις την πλήρωση των κενών θέσεων δι’ επιλογής των ικανοτέρων. Οι περισσότεροι Καθηγηταί – εκλέκτορες αντελαμβάνοντο, ότι μία κακή εκλογή έθιγε το κύρος της Σχολής, δηλαδή των ιδίων. Υπήρξαν περιπτώσεις, όπου Σχολές ανθίσταντο εις πιέσεις, όπως εκείνη κατά την οποία Ανώτατος Αρχων δεν κατόρθωσε να επιβάλη προς εκλογή τους θεράποντας ιατρούς της οικογενείας του, όταν υπέβαλαν υποψηφιότητα εις Καθηγητικάς θέσεις.

Εκείνο το οποίο έπαιξε το σημαντικότερο ίσως ρόλο εις τις εκλογές Καθηγητών ήταν η εκάστοτε σύνθεσης της Σχολής, η επιρροή δηλαδή ομάδων Καθηγητών της αυτής φιλοσοφίας σκέψεως ή η άποψις μεμονωμένων ισχυρών προσωπικοτήτων. Η συνεργασιμότης του υποψηφίου ελαμβάνετο – και δύσκολε να λαμβάνεται – ιδιαιτέρως υπ’ όψιν. Τα στοιχεία αυτά ωδήγουν ενίστε εις τον παραγκωνισμό ικανών υποψηφίων εις ώφελος μετρίων.

Κατά την περίοδο αυτή ουσιώδη ρόλο έπαιξε ο Νόμος 5343 του 1932, ο οποίος έμελε να ισχύσῃ επί 50 έτη. Ο Νόμος αυτός εβοήθησε ώστε να λειτουργήσῃ το Πανεπιστήμιο Αθηνών και τα άλλα εν τω μεταξύ ιδρυθέντα με σχετική ευταξία. Η πληρότης και ο εν συνεχείᾳ συνταχθείς εσωτερικός κανονισμός του Πανεπιστημίου προέβλεπαν πρακτικώς όλα τα ζητήματα, τα οποία ανέκυπταν κατά τη λειτουργία του Ιδρύματος.

Εκείνο το οποίο πρέπει να τονισθή ιδιαιτέρως είναι η δημοκρατικότης, την οποία ο Νόμος 5343 επέβαλε εις τα της διοικήσεως του Πανεπιστημίου. Το Πανεπιστήμιο και κάθε Σχολή του διοικείτο από

το Σώμα των τακτικών Καθηγητών και τα εκ τούτου προκύπτοντα όργανα. Τα συλλογικά όργανα, συνεδριάζοντα κατά προδιαγεγραμμένους κανόνες, τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα, επελαμβάνοντο κατά δημοκρατικό τρόπο όλων των θεμάτων. Ο Πρύτανις αφ' ετέρου ή ο Κοσμήτωρ, αιρετός δι' έν μόνο έτος, ήτο όπως ελέγετο PRIMUS INTER PARIS. Εγνώριζε, ότι η θητεία του ήτο βραχεία και εσέβετο το κυρίαρχο Σώμα, τη Σύγκλητο ή τη Σχολή αντιστοίχως, οι οποίες είχαν εν τη πράξει και τον κυρίαρχο λόγο.

Ως προς την αναμφισβήτητο δημοκρατικότητα του Νόμου αντέτασσαν οι νεώτεροι αλλά και οι εκτός του Πανεπιστημίου το επιχείρημα, ότι η Διοίκησις ανήκε εις τους τακτικούς Καθηγητάς μόνο και όχι εις το λοιπό προσωπικό του Πανεπιστημίου, ιδίως όταν τούτο, από ολιγάριθμο που ήταν το 1932 ημέρη σημαντικά εις αριθμό. Το επιχείρημα τούτο εξήρθη εις το βασικό λόγο της επιδιώξεως της αλλαγής του Νόμου και εις το σύνθημα “κάτω η φεουδαρχία της έδρας”. Δηλαδή δεν συνεζητείτο η δημοκρατική διαδικασία της διοικήσεως του Πανεπιστημίου αλλά η αυταρχική διοίκησις των μονάδων λειτουργίας, των λεγομένων εδρών.

Πράγματι, ο Διευθυντής της έδρας, συνήθως τακτικός Καθηγητής, είχε εκ του Νόμου την αρμοδιότητα να εισηγείται προς τη Σχολή την πρόσληψη του καλούμενου τότε βοηθητικού προσωπικού. Η Σχολή κατά κανόνα απεφάσιζε σύμφωνα με την πρότασι του Καθηγητού. Το γεγονός τούτο είχε ως συνέπεια την εξάρτησι του ολιγαρχίμου αρχικώς προσωπικού από τον Καθηγητή και τη συμμόρφωσί του προς τις υποδείξεις του. Επρόκειτο περί του συστήματος κατά το οποίο λειτουργούν και σήμερα ακόμη οι ιδιωτικές επιχειρήσεις εις την Ελλάδα και διεθνώς και ελειτούργουν άλλοτε και οι δημόσιες υπηρεσίες. Το σύστημα εξακολουθεί και τώρα να εφαρμόζεται εις πολλά ξένα Πανεπιστήμια. Ο λόγος είναι, ότι η λειτουργικότης μιάς μονάδος εργασίας εξασφαλίζεται μόνον αν το προσωπικό είναι της επιλογής και – ή τουλάχιστον – της εγκρίσεως του διευθύνοντος, του οποίου θα ακολουθή τις συντονιστικές οδηγίες.

Οι λόγοι, δια τους οποίους η αντίδρασις κατά του συστήματος αυτού οδήγησε εις τον αγώνα δια την ανατροπή του και μάλιστα χωρίς αντικατάστασί του από κάποιο άλλο εξίσου ή περισσότερο λειτουργικό, εκτίθενται εις το επόμενο κεφάλαιο.